

KİTAP KRİTİĞİ/BOOK REVIEW

RİVAYET TEFSİRİ GELENEĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Türcan, Saliha. *Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.

Faizan UR REHMAN

Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
PhD Student, İbn Haldun University, Basic Islamic Studies, Department of Tafsir, İstanbul, Türkiye

faizan115.fq@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9350-2066

ror.org/02y5xdw18

Öz

Bu yazı, Saliha Türcan'ın *Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü* adlı eserini yapısal, içeriksel ve yöntemsel açılardan eleştirel bir bakışla değerlendirmektedir. Çalışma, İbn Kesîr'in tefsir anlayışını önceki dönem müfessirleriyle karşılaştırarak rivayet tefsiri geleneğindeki dönüşümü ortaya koymayı amaçlamakta ve bu yönüyle literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Ancak eserde, kitabın merkezî meselesi olan dönüşüm tartışmasının sınırlı bir bölüme sıkıştırılması, tekrar eden bilgilerle metnin hacminin gereğinden fazla genişletilmesi, karşılaştırmalı yöntemin İbn Kesîr sonrası dönem için dar tutulması gibi yapısal ve yöntemsel sorunlar dikkat çekmektedir. Ayrıca dilin zaman zaman ağırlaşması, cümlelerin uzaması ve tezden kitaba dönüşüm sürecine dair açıklamaların eksikliği de okuyucunun anlamlandırma sürecini zorlaştırmaktadır.

Tüm bu eleştirilere rağmen eser, rivayet tefsiri geleneğini bütüncül bir bakışla ele alması ve İbn Kesîr'in bu gelenek içerisindeki yerini netleştirmesi bakımından değerli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn Kesîr, Klasik tefsir literatürü, Rivayet tefsiri, Tefsir geleneği, Tefsirde dönüşüm.

THE TRANSFORMATION OF THE TRADITION OF NARRATIVE TAFSİR

Abstract

This book review offers a critical evaluation of Saliha Turcan's book *Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü* focusing on its structure, content, and methodology. The work seeks to examine the transformation within the tradition of narrative tafsir by analyzing the exegetical approach of Ibn Kathir in comparison with earlier commentators, thus making a valuable contribution to the field.

However, the study reveals certain structural and methodological shortcomings, such as the compression of the book's central thesis into a relatively short section, unnecessary repetition of information, and limited application of comparative analysis to the post-Ibn Kathir period. Additionally, the use of dense and lengthy sentences, along with the lack of explanation regarding the transition from dissertation to published book, can hinder the reader's comprehension.

Despite these criticisms, the book stands out as a significant academic contribution due to its holistic approach to the narrative tafsir tradition and its successful clarification of Ibn Kathir's unique position within that legacy.

Keywords: *Classical Tafsir Literature, Exegetical Tradition, Ibn Kathir, Narrative Exegesis, Transformation in Tafsir.*

Giriş

Günümüzde rivayet tefsiri alanında dikkate değer sayıda tez, makale ve kitap çalışması bulunmaktadır. Ancak bu literatür içerisinde, rivayet tefsiri geleneğini başlangıcından itibaren bütünsel bir yaklaşımla ele alan, tarihsel gelişim çizgisini ve geçirdiği dönüşümleri derinlemesine inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum, tefsir disipliniyle ilgilenen araştırmacıların ve öğrencilerin zihninde söz konusu geleneğe dair bütüncül bir tasavvurun oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda Saliha Türcan'ın kaleme aldığı "Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü – İbn Kesîr Tefsiri Örneği Üzerinden" adlı eser, alandaki önemli bir boşluğu doldurma gayesi taşıyan nitelikli bir çalışmadır. Eserin temel amacı, rivayet tefsiri geleneğinde yaşanan dönüşümü ortaya koymak ve bu dönüşümün İbn Kesîr örneğinde nasıl tezahür ettiğini tespit etmektir. Müellifin temel iddiası, rivayet tefsir geleneğinin geçirdiği dönüşümün en belirgin örneğinin İbn Kesîr'in tefsir anlayışında gözlemlenebileceği yönündedir. Bu çerçevede yazar, rivayetlerin kullanımı gibi somut ve ölçülebilir unsurlara dayalı bir çözümleme yöntemi geliştirerek, tefsir geleneğindeki değişimi izah etmeye çalışmaktadır.

Her ne kadar İbn Kesîr Tefsiri ve diğer klasik rivayet tefsirleri üzerine çeşitli yönleriyle odaklanan birçok çalışma yapılmışsa da, bu eserlerde genellikle tefsirlerin içinde yer aldıkları geleneksel bağlam yeterince dikkate alınmamaktadır. Bu durum, ilgili rivayetlerin kullanım biçimlerine dair yapılan değerlendirmelerin zaman zaman eksik ya da isabetsiz olmasına neden olmaktadır. Türcan'ın çalışması ise, rivayet tefsiri geleneğini bütüncül bir perspektifle ele alarak, geleneğe dâhil olan eserleri tarihsel bağlam içerisinde mukayeseli bir şekilde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece rivayetlerin kullanımı hususunda daha sağlam sonuçlara ulaşılması mümkün kılınmaktadır.

Yazar ve Eser Hakkında

Eserin müellifi Dr. Saliha Türcan, 1979 yılında Konya’da doğmuş, ilk ve ortaöğrenimini 1994 yılında Ankara’da tamamlamıştır. 2000 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmuş, 2003 yılında “Ferrâ’nın Kıraatlara Yaklaşımı” başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 2011 yılında ise “Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü – İbn Kesîr Tefsiri Örneği Üzerinden” başlıklı çalışmasıyla doktora derecesini almıştır. 2006-2011 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülen Hadislerle İslam Projesi’nde redaktör ve yazar olarak görev almış; ayrıca alanına dair çeşitli makale ve bildirileri de yayımlanmıştır.

Eserin Yapısı ve İçerik Analizi

Eser, üç ana bölümden oluşmakta ve her bölüm kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

1. Bölüm: Tefsirde Nakil Geleneği

Kitabın ilk bölümü “Tefsirde Nakil Geleneği” başlığını taşımakta olup, tefsir ilminin temel yapısı ve hadis ilmiyle olan ayrışma noktaları üzerinde durulmaktadır. 33 sayfalık bu bölümde, tefsirin tarihî gelişimi çerçevesinde rivayet aktarma geleneği kronolojik bir düzlemde ele alınmakta ve bu geleneğin ilmî arka planı açıklanmaktadır.

2. Bölüm: Rivayet-Dirayet Ayrımı ve Rivayet Tefsiri Geleneği

İkinci bölüm, “Tefsirde Rivayet-Dirayet Ayrımı ve Rivayet Tefsiri Geleneği” başlığını taşımakta ve 73 sayfadan oluşmaktadır. Bu bölümde müellif, tefsirde rivayet ve dirayet ayrımının hangi dönemde ve nasıl ortaya çıktığını tarihsel örneklerle tespit etmeye çalışmakta, ayrıca tefsir ilminin gelişimi bağlamında farklı yöntem yaklaşımlarına değinmektedir. Yöntemsel çoğulluğun rivayet tefsiri üzerindeki etkileri ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir.

3. Bölüm: İbn Kesîr Tefsiri’nin Rivayet Geleneği Açısından Tahlili

Üçüncü bölüm, eserin merkezî eksenini oluşturan ve 168 sayfayı bulan “İbn Kesîr Tefsiri’nin Rivayet Tefsiri Geleneği Açısından Tahlili” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde üç alt başlık bulunmaktadır:

- İbn Kesîr Tefsiri’nin Mukaddimesi (11 sayfa): Bu alt bölümde, İbn Kesîr’in tefsirine yazdığı mukaddime detaylı şekilde analiz edilmiştir.
- Rivayetlerin Kullanımı ve Yöntem Analizi (101 sayfa): Bu kısımda İbn Kesîr’in rivayetleri ele alış biçimi, kaynaklara yaklaşımı ve yöntemsel tercihleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

- Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümünde İbn Kesîr'in Yeri (56 sayfa): Kitabın yazılış gayesiyle doğrudan ilişkili olan bu bölümde, İbn Kesîr'in önceki müfessirlerle olan farkları ortaya konmakta, özellikle rivayet seçimi ve değerlendirme kriterleri bakımından geçirdiği dönüşüm vurgulanmaktadır.

Bu bölümde müellif, İbn Kesîr'in hem rivayetlerin aktarımı hem de bunlara yönelik eleştirel yaklaşımı açısından seleflerinden farklı bir yol izlediğini çeşitli örneklerle göstermiştir. Özellikle rivayetlerin senedli veya senedsiz nakli konusundaki tercihler, tefsir malzemesinin kaynağı olarak hadis kitaplarına yönelmesi ve ayetlerin tefsirinde Kur'an'ı Kur'an'la açıklama yöntemi gibi hususlar dikkatle analiz edilmiştir.

Eleştirel Değerlendirme

Salih Türcan'ın bu çalışması, rivayet tefsiri geleneğini bütüncül bir bakış açısıyla ele alma yönüyle alanında dikkat çeken ve önemli bir boşluğu doldurma amacı güden bir eserdir. Bununla birlikte, eser yapısal, içeriksel ve dilsel yönlerden bazı eleştirilere de açıktır.

1. Bölüm Dağılımı ve Tasnif Sorunu

Eserin genel yapısında göze çarpan en önemli husus, bölüm tasnifi ile eserin ana hedefi arasında ortaya çıkan dengesizliktir. Özellikle üçüncü bölümde yer alan ve kitabın hedefini doğrudan temsil eden "Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümünde İbn Kesîr'in Yeri" alt başlığının yalnızca 56 sayfadan oluşması, toplam 275 sayfalık bir eserde oldukça sınırlı kalmaktadır. Hâlbuki bu bölüm, eserin merkezini oluşturmakta ve çalışmanın özgün katkısını ifade etmektedir. Dolayısıyla eserin hedefi ile yapısı arasında orantısızlık oluşmakta, bu durum da okuyucunun zihninde bir uyumsuzluk hissi yaratmaktadır.

İkinci ve üçüncü bölümlerde yer yer aynı bilgilerin tekrar edilmesi, bazı cümlelerin neredeyse kelimesi kelimesine yinelenmesi, kitabın gereğinden fazla uzatıldığı izlenimini doğurmaktadır. Bu tekrarlar, bazı okuyucular için bilginin pekişmesine hizmet edebilecek olsa da akademik düzeyde çalışan bir kitle için eserin hacmini artıran ve okuma deneyimini zorlaştıran bir unsur hâline gelmektedir.

2. Karşılaştırmalı Yaklaşımın Sınırlılığı

Kitap, İbn Kesîr'in tefsirini klasik dönemin önemli tefsirleriyle karşılaştırmalı bir biçimde ele alırken, özellikle Taberî ve İbn Ebî Hâtim gibi müfessirlerle yapılan mukayeselerle oldukça doyurucu bir tablo sunmaktadır. Ancak müellif, İbn Kesîr sonrası dönem için yalnızca Süyûtî'nin tefsirini dikkate almış ve diğer rivayet tefsiri örneklerini kapsam dışı bırakmıştır. Yazar, bu tercihi rivayet tefsiri özelliklerini sürdüren başka bir eserin bulunmamasıyla açıklamaktadır. Fakat bu iddia ne örneklerle desteklenmiş ne de detaylı bir tartışma içerisinde sunulmuştur. Bu da okuyucunun zihninde, döneme ait diğer müfessirlerin neden dışlandığına dair bir soru işareti bırakmaktadır.

3. Dil ve Anlatım Özellikleri

Eserin dili akademik düzeyde yazılmış olsa da anlatımın yer yer yoğunlaştığı, cümlelerin uzadığı ve kimi yerlerde ifadelerin gereksiz yere tekrarlandığı görülmektedir. Özellikle bazı paragraflarda cümlelerin uzunluğu okuyucunun metni takip etmesini zorlaştırmakta; aynı fikirlerin farklı kelimelerle yeniden ifade edilmesi, metnin akışkanlığını olumsuz etkilemektedir. Kanaatimizce, müellifin daha açık, sade ve kısa cümlelerle yazmayı tercih etmesi, eserin anlaşılabilirliğini büyük ölçüde artıracaktır.

4. Tezden Kitaba Dönüşüm Sürecine Dair Eksiklik

Eserin doktora tezinden kitaba dönüştürülmesi önemli bir süreçtir. Ancak müellif, bu dönüşüm süreciyle ilgili herhangi bir değerlendirmeye veya açıklamaya kitapta yer vermemiştir. Oysa tezin neden kitaplaştırıldığı, ne gibi güncellemeler yapıldığı veya yapılan eklemelerin ne tür ihtiyaçlara cevap verdiği gibi konular, okuyucuya hem çalışmanın arka planını daha iyi anlama imkânı sağlar hem de eserin akademik değeri hakkında daha kapsamlı bir değerlendirme yapmasına yardımcı olurdu.

Genel olarak değerlendirildiğinde Saliha Türcan'ın *Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü* adlı çalışması, rivayet tefsiri üzerine yapılan araştırmalarda önemli bir boşluğu doldurmaya aday, özgün ve kaynaklara dayalı güçlü bir eserdir. Müellif, İbn Kesîr'in tefsir anlayışını klasik dönemdeki diğer müfessirlerle karşılaştırmalı biçimde ele alarak, rivayet tefsir geleneğinde meydana gelen dönüşümü ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yönüyle kitap, tefsir tarihi açısından hem kuramsal hem de uygulamalı katkılar sunmaktadır.

Bununla birlikte, eserde bazı yapısal dengesizliklerin, ifade tekrarlarının ve metodolojik tercihlere dair açıklık eksikliğinin bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Yine de çalışma, özellikle rivayet tefsir geleneğinin bütüncül olarak kavranması, rivayet kullanımındaki değişimlerin anlaşılması ve İbn Kesîr'in bu gelenek içindeki konumunun tespiti açısından önemli bir başvuru kaynağı olma potansiyeline sahiptir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Faizan Ur Rehman

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

Türcan, Saliha. Rivayet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2021.